

1. תחנה ראשונה- ספרות ילדים בידיש.

בעבר, לא היו טקסטים בידיש שמיועדים לילדים (בר אל, תשס"ג). היו, אמנם, דמויות המאופיינות כילדים על פי גילם הביולוגי, אך תוארו בספרים באופן שלא מאפיין כלל ילדים אלא מבוגרים. ניתן לומר כי לילדים בספרות יידיש היה דימוי מדוכדך וטראגי, וכי גם כאשר הופיעו בספרים דמויות של ילדים- הספר לא ממש היה מיועד לגילאים צעירים ולא דיבר אל נפש הילד ותחומי העניין הטבעיים שלו (כהן, 2020).

בעקבות כך, נוצר מצב בו ילדים יהודים בגולה היו קוראים טקסטים תנ"כיים, סיפורים על שדים ודיבוקים או רומנים המיועדים למבוגרים. אמנם נמצאו שני ספרונים מהמחצית הראשונה של המאה השמונה עשרה ומתחילת המאה התשע עשרה שנועדו לילדים, אך מדובר במקרים בודדים ויוצאים מן הכלל. כמו כן, בתחילת המאה העשרים, היה ניסיון של שלום עליכם לכתוב ספר בו הוא פונה ישירות לילדים וכותב על ילדים באופן אמין יותר, אך גם כאן מדובר במקרה בודד (כהן, 2020). אם כך, ניתן להבין כי היה צורך למלא את החוסר הגדול והמורגש הנ"ל בכדי שלילדים דוברי יידיש יהיה חומר ספרותי קריא המיועד ומותאם אליהם ולתחומי העניין שלהם (בר אל, תשס"ג). מכיוון שלא היו טקסטים לילדים בנמצא בספרות יידיש, נדרשו טקסטים חדשים המיועדים לילדים. צורך זה התחיל להתמלא באופן מודע בסוף מלחמת העולם הראשונה ולאחריה. בשנים אלו הוקמה גם מערכת חינוך חילונית ממוסדת בידיש. הקמת מערכת חינוך זו גרמה לכך שמורים ומחנכים יידישסטים בהכרתם שראו שליחות בעבודתם, רצו להקנות לתלמידים ערכים בכלל וערכים פוליטיים בפרט. מטרה וצורך זה של המורים החלו להניב יצירות ספרותיות רבות ומגוונות בידיש, מקוריות ומתורגמות כאחד (כהן, 2020).

ואכן, החל מתקופת סוף מלחמת העולם הראשונה, ניתן למצוא יצירות ספרותיות בידיש המיועדות לילדים (כהן, 2020). למשל, ספרה של קדיה מולדובסקי, "פתחו את השער" (מולדובסקי, 1945), המאגד סיפורים קצרים שונים פרי עתה של מולדובסקי. ניתן לראות שהסיפורים הללו כתובים בשורות קצרות ובחריזה אשר מתאימה לילדים צעירים, וכי הסיפורים מתארים אירועים מחיי היום יום של הילדים- הורים שזועפים בילד להפסיק לחלום ולעזור במטלות הבית, מעיל שעובר בין הילדים במשפחה- מהבכור עד בן הזקונים, ילדה שובבה, ילדים שיוצאים לטייל ונתקלים בהרפתקאות וכו'.. ובכל אירועי היום יום הללו, אשר ילדים יכולים להתחבר אליהם ולהזדהות איתם, מולדובסקי מוסיפה רגעים סוריאליסטיים, קסומים ושובביים אשר מדברים אל הילדים ואל דמיונם המפותח. דוגמה לכך ניתן למצוא בבית הבא, מתוך השיר "מעשה בגיגית" (מולדובסקי, 1945):

*ולבסוף ידעה הגיגית כל פינה וכל דלת/ והייתה בעצמה מדירה לדירה מתגלגלת/ והלכה לכבס משכנה
לשכנה/ בלי הזמנה!*

ניתן לראות בבית זה את האופן בו מולדובסקי לוקחת רגע מאוד שגרתי מחיי היום יום של הילדים, האם והשכנות שמכבסות בגדים בגיגית, והופכת אותו לסוריאליסטי ומלא בדמיון ושובבות: הגיגית מפתחת חיים ואוטונומיה, מתגלגלת בעצמה מבית לבית בלי הזמנה ומכבסת את בגדי השכנים.

ספר נוסף בידיש אשר מיועד לילדים הוא "אף על פיל" (2012), אשר מאגד שירים שבמקור נכתבו בידיש לילדים. למרות ששירה לילדים היא דבר פחות נפוץ, ניתן לראות שהשירים במקבץ הנ"ל מנסים לדבר אל נפש הילד, אל המחשבות, הפחדים והרגשות הכמוסים ביותר שפוקדים אותו- הפחד שאמא תפסיק לאהוב אותו, השתעשעות עם חבר דמיוני וכו'.. דוגמה לכך ניתן לראות בשיר "אהבת נצח":

פתאום עלה בדעתי/ וזה הכאיב לי במיוחד/ שאמא לא תאהב אותי/ אולי, ביום בהיר אחד.

השיר ממשיך ומגלגל את מחשבותיו של הילד בנושא זה עד אשר מגיע למסקנה אשר מרגיעה אותו. השיר הני"ל עשוי לסייע לילדים לנרמל תחושות לא פשוטות שייתכן שהם מתביישים לדבר עליהם בנוגע לאהבת הוריהם, דבר שעשוי להיות לו ערך רב עבור ילדים.

מטרת הספרים לילדים בידיש הייתה להפוך את הילדים לחלוצים אשר יעשו שינוי חברתי בעזרת דרך ההוראה החדשה הכוללת ספרים וכתבים המיועדים לילדים. תפיסה זו מנוגדת לתפיסה המסורתית בה המבוגר מחנך את הילד והופך אותו לדומה לו. מטרתם הייתה להפוך את הילדים לפורצי דרך, לנחשונים, למובילי שינוי שילמדו את הוריהם ואת המבוגרים. תפקיד הילדים במקרה זה, גם בחברת דוברי היידיש וגם בחברה הציונית, הוא של חלוצים לפני המחנה (כהן, 2020).

תחנה שנייה- ספרות ילדים בשנות החמישים.

בשנות החמישים, החברה הישראלית בארץ ישראל הייתה חברת הגירה. כל התושבים היו דור ראשון או שני להגירה ודוברי שפות נוספות ומגוונות מלבד השפה העברית, שהייתה חלשה יותר בקרבם (שביט, 1999). השפה העברית הייתה מה שחיבר בין הילדים הצעירים, מעין סימן להסתגלותו של הילד המהגר. בשנים אלו, התבסס המושג "צבר". מושג זה מתאר את תושבי ישראל אשר מזוהים כישראלים ונטולי סממנים גלותיים- אדם שגדל בארץ ישראל, אין לו זכרונות של חינוך אחר ומסורות אחרות, מזג האוויר הישראלי מוכר ונוח לו וכו' (לומסקי- פדר, 2010).

לאחר גלי העלייה השונים, הוצבה מטרה ליצור תרבות ישראלית אחידה שתיישר קו בין כל המסורות של כל העולים השונים ותיצור מנהגים ומסורות אחידות. לשם כך, כותבים רבים כתבו טקסטים חדשים באופן אינטנסיבי. בתחילה, הם כתבו בעיקר טקסטים לימודיים, כיוון ששם היה הצורך העיקרי והדחוף ביותר, אך לאחר מכן כתבו גם טקסטים של תרבות ופנאי. הכותבים התמקדו ביצירת תוכן לילדים, מכיוון שילדים הם "דף חלק"- אין להם זכרון של מסורות קדומות וכשהם לומדים משהו בבית הספר, מבחינתם מדובר במשהו שכולם אמורים להכיר, ולכן הם נסוכים בבטחון ומביאים לביתם את הדברים שלמדו בבית הספר. כך, המסורת הישראלית החדשה הצליחה לחלחל לבתי העולים השונים- דרך הילדים אל המבוגרים והזקנים (שביט, 1999). ניתן לומר בעצם שתפקיד הילדים בעת הזו היה להיות סוכני שינוי בבתיהם.

בשנים אלו, מערכת החינוך הייתה מאוד פוליטית, וכך גם הכתיבה לילדים. בתקופה זו, היה ניתן בד"כ לזהות מסיפור הילדים מהי האידאולוגיה של כותב הסיפור ומהי השתייכותו הפוליטית. בהתאם לכך, האופן בו ההגירה לישראל מעוצבת בכתבים השונים משקפת את האידאולוגיה והאמונה של החברה הישראלית על כך (שביט, 1999). בישראל, פעולת ההגירה מעוצבת לאור סיפור יציאת מצרים. ההגירה לישראל מוגדרת כ"עלייה", מונח שיש לו משמעות גשמית ומשמעות מוסרית. שתי משמעויות אלו היו השראה בעיצוב הציונות המודרנית וביחס למהגרים.